

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАУКОВО-ОСВІТНЬОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

УДК 371.13:371:14:372.4

К. І. Гоцуляк, О. І. Ємець
ДВНЗ “Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника”

ПІДГОТОВКА ВИКЛАДАЧА ДО ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОГО НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

© Гоцуляк К. І., Ємець О. І. 2017

Розглянуто методологічне підґрунття підготовки викладача до диференційованого навчання студентів економічних спеціальностей. На підставі з'ясованих особливостей підготовки викладача до диференціації навчання студентів економічних спеціальностей, доведена важливість та необхідність його професійного розвитку та самовдосконалення щодо використання інноваційних технологій навчання, зокрема диференційованого навчання.

Ключові слова: диференційоване навчання студентів, підготовка викладачів, формування готовності викладача, педагогічні умови, диференціація.

К. І. Hotsulyak, O. I. Yemets
Precarpathian National University
named after Vasyl Stefanyk

PREPARATION TEACHERS TO DIFFERENTIATED INSTRUCTION STUDENTS OF ECONOMIC SPECIALTIES

© Gotsuliak K. I., Yemets O. I., 2017

The methodological basis of teacher training to differentiated training of students of economic specialties is considered.

On the basis of the clarified features of teacher training to differentiate the training of students of economic specialties, the importance and necessity of its professional development and self-improvement in the use of innovative teaching technologies, in particular, differentiated learning, has been proved.

The reviewed article trained teacher differentiated instruction to a problem of general; grounded methodological guidance of teacher training education differentiated instruction to students of economic specialties; reveals the essential characteristics of differentiated teaching students in a modern institution.

The purpose of the article is to identify, study and experimental verification efficiency pedagogical conditions of preparation of the teacher differentiated instruction to students of economics.

The object of study – the training of teachers in the system of teacher education.

The subject of research – pedagogical conditions of training of teachers in the system of teacher education to students differentiated.

Based on teacher training the features shown the importance and necessity of its professional development and learning about the use of innovative learning technologies, including differentiated instruction. Emphasized that the decisive factor in the revival of cultural and creative function of the institution, humanization and democratization of the educational process is the differentiation of training that provides the maximum development of students of all ability levels, the disclosure of their identity (the psychological aspect), effective use of their capacity for learning self (pedagogical aspect).

The analysis of psychological and educational literature and teacher training features gave reason to conclude that successful implementation of the ideas of differentiation of instruction in schools should be revised organizational, semantic and technological components of teacher preparation in terms of teacher education. In particular, the content needs to be updated curriculum courses for teachers according to educational standards and the needs of modern education.

The results of the formation of the stage of the experiment confirmed the legitimacy and effectiveness of the proposed learning conditions and the model of training of teachers, differentiated learning for students gives reason to believe that the purpose of the study is achieved.

Based on the research proved theoretically and practically solved the problem of teacher training in the education system of differentiated instruction to students.

The study does not cover all aspects related to the preparation of the teacher differentiated instruction to students. Prospects for further research see in training of the general education in postsecondary education organizations to provide differentiated instruction in basic and specialized schools.

Keywords: differentiated student learning, teacher training, teacher readiness formation, pedagogical conditions, differentiation.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю вдосконалення системи підготовки викладачів до навчання студентів за нових соціокультурних умов. Освітній ринок потребує педагогів, які володіють новітніми технологіями й методиками навчання та виховання, мають високий рівень педагогічної майстерності, здатні здійснювати професійну діяльність на демократичних і гуманістичних засадах, готові до творчої практичної та науково-дослідницької діяльності, які власним прикладом формують загальнолюдську культуру студента. Нові вимоги до постійного підвищення кваліфікації викладача у контексті кардинальних змін в змістовому та технологічному компонентах освіти зумовлюють необхідність модернізації системи педагогічної освіти, завданням якої є забезпечення відповідного рівня професійного розвитку педагога, всебічна підготовка його до реалізації диференційованого навчання у навчальному закладі [7].

На необхідності впровадження нових підходів до організації навчання у навчальному закладі, зокрема створення умов для диференціації навчання, забезпечення індивідуальної освітньої траєкторії розвитку студентів відповідно до їх особистісних потреб, інтересів та здібностей, розвитку та підтримки системи роботи з обдарованими дітьми наголошено у завданнях Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр. (2013). Вирішальним чинником ефективної реалізації диференційованого навчання студентів є професіоналізм педагога, який має системне бачення цього процесу як цілісного явища і сформовану готовність до його якісного забезпечення.

Удосконалення професійної майстерності викладача, підвищення його кваліфікації, професійний розвиток та творча самореалізація відбуваються в умовах післядипломної педагогічної освіти. Система післядипломної освіти покликана розв'язувати комплекс завдань, спрямованих на задоволення інтересів викладача навчального закладу у постійному підвищенні професійного рівня, відповідно до потреб сучасності, зокрема забезпечувати якісну підготовку до диференційованого навчання студентів. Методологічною основою цього процесу є Концепція розвитку освіти в Україні на період 2015–2025 рр. (2014), Концепція розвитку неперервної педагогічної освіти (2013), Закони України “Про освіту” (1991), “Про загальну середню освіту” (1999) та “Про вищу освіту” (2014), Національна доктрина розвитку освіти в Україні (2002).

Аналіз останніх досліджень. Теоретичні та методичні аспекти диференціації навчання досліджувалися у працях Ш. Амонашвілі, Ю. Бабанського, О. Барановської, В. Бондаря, О. Братанич, І. Бутузова, М. Вашуленка, В. Вихрущ С. Гончаренка, П. Гусака, Т. Дейніченко, Л. Жовтан, З. Калмикової, Г. Коберник, І. Осмоловської, О. Савченко, П. Сікорського, В. Сухомлинського та інших науковців. Концептуальні засади підготовки педагогів до творчої професійної діяльності розкрито у наукових доробках Н. Бібік, Л. Бірюк, О. Біди, Л. Волик, Л. Ізотової, Н. Казакової, Ю. Клименюк, Л. Коваль, О. Комар, О. Кучая, О. Кучерявого, С. Литвиненко, С. Мартиненко, М. Марусинець, Л. Онищук, І. Осадченко, І. Пальшкової, М. Прокоф'євої, С. Скворцової, Л. Хомич, Л. Хоружої, І. Шапошнікової та ін. Важливе значення мали наукові праці з проблем підготовки та розвитку професійної майстерності викладача в умовах післядипломної освіти (В. Берека, О. Гомонюк, О. Дубасенюк, І. Зязюн, Н. Кічук, В. Кремень, А. Кузьмінський, О. Лавріненко, Н. Ничкало, В. Олійник, Н. Протасова, С. Сисоєва та ін.).

Незважаючи на низку науково-педагогічних пошуків, проблема підготовки викладача у системі педагогічної освіти до диференційованого навчання студентів не була предметом спеціального дослідження, тому потребує всебічного наукового вивчення.

Ми визначили: об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження.

Мета роботи полягає у визначенні, обґрунтуванні й експериментальній перевірці ефективності педагогічних умов підготовки викладача до диференційованого навчання студентів економічних спеціальностей.

Об'єкт дослідження – підготовка викладача у системі педагогічної освіти.

Предмет дослідження – педагогічні умови підготовки викладача у системі педагогічної освіти до диференційованого навчання студентів.

Для розв'язання поставлених завдань використовувався комплекс взаємопов'язаних методів дослідження: *теоретичних* – аналіз наукових джерел із проблеми дослідження, що дало змогу визначити мету, об'єкт, предмет дослідження; *емпіричних* – анкетування, інтерв'ювання, тестування, бесіда, діалог, дискусія, спостереження, опитування; *математичної статистики* – для обробки отриманих результатів, перевірки гіпотези і встановлення кількісних залежностей між досліджуваними явищами та процесами.

Під час дослідження ми обґрунтували теоретичні засади підготовки викладача навчального закладу; проаналізували педевтологічні підходи та принципи підготовки викладача навчального закладу у системі освіти; розкрили сутність диференційованого навчання студентів в умовах модернізації освіти.

Виклад основного матеріалу. Вивчення різних підходів науковців (О. Барановська, О. Братанич, О. Бугайов, В. Вихрущ, Є. Гончарова, Т. Дейніченко, Г. Коберник, Л. Липова, С. Логачевська, І. Осмоловська, О. Савченко, П. Сікорський та ін.) щодо трактування понять “диференціація навчання”, “диференційований підхід”, “диференційоване навчання” дало змогу узагальнити сутнісні характеристики феномена “диференційоване навчання”, зокрема, це: *шлях* підвищення ефективності навчального процесу; *форма* і *засіб* індивідуалізації навчання; *дидактичний принцип*, згідно з яким створюється комплекс дидактичних умов, що враховує типологічні особливості учнів, відповідно до яких відбираються і диференціюються цілі, зміст освіти, форми і методи навчання; *спосіб* забезпечення максимальної ефективної навчально-пізнавальної активності учнів на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії; *технологія* організації навчальної діяльності школярів, об'єднаних у групи на основі певних особливостей для окремого навчання, за якої враховуються рівень їхньої підготовки, схильності, інтереси та здібності; *методична система* навчання, що ґрунтується на диференціації методів, прийомів та засобів.

З урахуванням сутнісних ознак “диференційоване навчання студентів” розглядаємо як організацію навчального процесу, спрямованого на забезпечення оптимальних умов для

повноцінної реалізації молодшим школярем своїх внутрішніх ресурсів у навчально-пізнавальній діяльності; формування його ціннісних орієнтацій, усвідомлення своєї самоцінності, самоствердження з урахуванням його індивідуально-психологічних особливостей, що охоплюють усю систему його поведінки. Основними чинниками ефективного впровадження диференційованого навчання у навчальному закладі є: індивідуально-типологічні особливості студентів, педагогічна майстерність педагога, зміст навчання, процесуальне забезпечення диференційованого навчання, навчально-методичне та матеріально-технічне забезпечення, студенський колектив, адміністративне управління. Відтак завданням викладача є залучення усіх студентів до активної навчальної діяльності з метою розкриття їхніх природних задатків та можливостей. Реалізація такого завдання ґрунтується на сформованості у педагога системи мотивів професійної діяльності щодо здійснення диференційованого навчання на засадах гуманізму і дитиноцентризму.

З урахуванням методологічних підходів та принципів підготовки викладача навчального закладу, визначеного стану підготовки та охарактеризованих компонентів, критеріїв, показників та рівнів готовності педагога до диференційованого навчання, обґрунтовано *педагогічні умови* підготовки викладача в системі педагогічної освіти до диференційованого навчання студентів економічних спеціальностей, а саме: активізація мотивації викладача до ефективного використання диференційованого навчання студентів; удосконалення змістового компонента післядипломного педагогічного процесу з метою розширення наукових уявлень викладача про диференціацію навчання студентів; використання тренінгових технологій щодо реалізації диференційованого навчання у навчальному закладі.

Підготовку викладача до диференційованого навчання студентів економічних спеціальностей проаналізовано, відповідно до законів діалектики щодо взаємозв'язку і взаємозумовленості явищ об'єктивної дійсності, теорій наукового пізнання, педагогічних систем, загальнопедагогічних і специфічних принципів підготовки, педевтологічних підходів.

Запит суспільства на якісну підготовку викладача для студентів економічних спеціальностей актуалізує проблему оптимізації його післядипломної підготовки. Виконання завдань оптимізації можливе за допомогою розгляду підготовки викладача з урахуванням різних концепцій, методологічних підходів та принципів. Така підготовка становить єдність мети, змісту, структури, етапів, форм, методів, які забезпечують якісну організацію післядипломної підготовки. Результатом є мотиваційно-ціннісна, змістово-гностична, діяльнісно-творча готовність викладача до диференційованого навчання студентів економічних спеціальностей [1; 8].

Широке коло професійних функцій викладача навчального закладу потребує постійного удосконалення його професійної майстерності за допомогою підвищення кваліфікації, самоосвіти та саморозвитку. Постійне творче фахово-особистісне зростання в умовах післядипломної освіти дає викладачу змогу удосконалити набуті ґрунтовні знання, розвинути власні необхідні якості і уміння для того, щоб оволодіти професійною компетентністю і стати майстром педагогічної роботи. Тому підготовку викладача до диференційованого навчання студентів необхідно здійснювати на основі освітніх технологій, спрямованих на використання професійного досвіду сформованої особистості.

Досліджуючи проблему диференційованого навчання студентів, ми детально проаналізували її поняттєвий апарат, зокрема розкрили сутність таких понять, як “*диференціація навчання*”, “*диференційований підхід*”, “*диференційоване навчання студентів*” та сформулювали авторську дефініцію поняття “*готовність викладача до диференційованого навчання студентів*”, яке потрактоване як складне, динамічне, цілісне особистісне утворення, що являє собою сукупну єдність мотиваційного, когнітивного і процесуального компонентів, наявність і ступінь сформованості яких забезпечують результативність навчання і виховання студентів [2].

З'ясовано, що професійна підготовка трактується науковцями як цілісний процес засвоєння та закріплення загальнопедагогічних і спеціальних знань, умінь та навичок.

З урахуванням цього, сформульовано авторське визначення сутності поняття “підготовка викладача до диференційованого навчання студентів” – це системний процес, спрямований на набуття та удосконалення професійних знань, розвиток педагогічних умінь, розвиток особистісно-професійних якостей, мотиваційно-ціннісної сфери, накопичення і збагачення особистісного та професійного досвіду використання інноваційних диференційованих технологій навчання, формування психолого-педагогічної та практичної готовності викладача до диференційованого навчання.

З огляду на з’ясований стан підготовки викладача до диференційованого навчання студентів економічних спеціальностей обґрунтовано структуру його готовності до диференційованого навчання, яка являє собою сукупну єдність *мотиваційного, когнітивного і процесуального* компонентів, наявність і ступінь сформованості яких забезпечують результативність навчання і виховання студентів. *Мотиваційний* компонент охоплює розуміння необхідності та важливості навчання під час стажування, інтерес до змісту диференційованого навчання студентів. *Когнітивний* компонент стосується обізнаності викладача про психічні особливості студентів, вимоги до складання тестів та проведення тестування, принципи організації диференційованого навчання, наявності знань про можливі варіанти організації педагогічної взаємодії, стиль спілкування, методика роботи з певного предмета на основі диференційованого навчання. *Процесуальний* компонент – це уміння і навички конструювати навчально-виховний процес, враховуючи індивідуальні особливості кожного студента.

Відповідно до кожного компонента, визначено та обґрунтовано критерії і показники готовності викладача до диференційованого навчання студентів, а саме: *мотиваційно-ціннісний, змістово-гностичний та діяльнісно-творчий*. *Мотиваційно-ціннісному* критерію відповідають такі показники: рівень сформованості у викладача внутрішніх мотивів, спонукань, прагнень до досконалої професійної діяльності у диференційованому навчанні студентів. *Змістово-гностичний* критерій характеризують ступінь оволодіння вчителем психолого-педагогічними та методичними знаннями щодо диференційованого навчання студентів економічних спеціальностей. *Діяльнісно-творчому* критерію відповідають рівень оволодіння системою методичних умінь та навичок, необхідних для успішного диференційованого навчання студентів; уміння конструювати та проектувати заняття із диференційованими завданнями. На підставі визначених критеріїв охарактеризовано *рівні* готовності викладача до диференційованого навчання студентів: *високий (творчий), достатній (адаптивний) та низький*.

З урахуванням методологічних підходів та принципів підготовки викладача, визначеного стану підготовки та охарактеризованих компонентів, критеріїв, показників та рівнів готовності викладача до диференційованого навчання студентів економічних спеціальностей, обґрунтовано *педагогічні умови* підготовки викладача до диференційованого навчання молодших школярів, а саме: активізація мотивації викладача до ефективного використання диференційованого навчання студентів; удосконалення змістового компонента педагогічного процесу з метою розширення наукових уявлень викладача про диференціацію студентів економічних спеціальностей; використання тренінгових технологій щодо реалізації диференційованого навчання у навчальному закладі.

На етапі педагогічного експерименту для проведення діагностики стану підготовки викладача до диференційованого навчання студентів економічних спеціальностей були розроблені критерії, показники та охарактеризовані рівні готовності до диференційованого навчання. Групи були сформовані за однаковими вимогами щодо рівня освіти і професійного досвіду тощо.

Кількісний та якісний аналіз отриманих діагностичних даних дав підстави зробити висновок про доцільність впровадження педагогічних умов підготовки викладача у навчальному закладі до диференційованого навчання студентів економічних спеціальностей та став підґрунтям для планування й проведення формувального етапу експерименту. У КГ організація навчального процесу здійснювалася за традиційною методикою, а в ЕГ – із впровадженням педагогічних умов.

Розроблена модель підготовки складається з окремих, взаємопов'язаних між собою елементів: мети, завдань, принципів взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу, організації етапів навчання, педагогічних умов, форм, методів і результатів навчальної, науково-дослідної та практичної діяльності викладачів.

Дослідження розглядає вивчення проблеми підготовки викладача у системі педагогічної освіти до диференційованого навчання студентів.

У дослідженні обґрунтовано педагогічні умови підготовки викладача до диференційованого навчання студентів, розроблено і теоретично обґрунтовано модель підготовки педагога навчального закладу до диференційованого навчання студентів, а результатом її впровадження є сформована готовність (мотиваційний, когнітивний і процесуальний компоненти); визначено критерії (мотиваційно-ціннісний, змістово-гностичний, діяльнісно-творчий) та охарактеризовано рівні (високий (творчий), достатній (адаптивний) та низький) готовності педагога навчального закладу до диференційованого навчання студентів економічних спеціальностей; удосконалено навчально-методичне забезпечення підготовки викладача до диференційованого навчання студентів; подальшого розвитку набули положення щодо організації процесу підготовки викладача, впровадження сучасних форм, методів навчання, використання методик диференційованого навчання у навчальному закладі.

Відповідно до кожного компонента, визначено та обґрунтовано критерії і показники готовності викладача до диференційованого навчання студентів, а саме: мотиваційно-ціннісний, змістово-гностичний та діяльнісно-творчий. Мотиваційно-ціннісному критерію відповідають такі показники, як: рівень сформованості у педагога внутрішніх мотивів, спонукань, прагнень до досконалої професійної діяльності у диференційованому навчанні; прагнення до професійного зростання та творчості; самостійність і відповідальність за результати навчання; інтерес до вивчення новітніх технологій навчання студентів; наявність стратегії самоорганізації і саморозвитку для досягнення бажаного ступеня результативності професійної діяльності. Змістово-гностичний критерій характеризують ступінь оволодіння викладачем психолого-педагогічними та методичними знаннями щодо диференційованого навчання студентів; обізнаність про професійні поняття та уявлення, знання специфіки реалізації диференційованого навчання з урахуванням індивідуальних особливостей студентів, відбору методів, форм, конструювання завдань і варіантів їх застосування відповідно до предмета, теми та умов. Діяльнісно-творчому критерію відповідають рівень оволодіння системою методичних умінь та навичок, необхідних для успішного диференційованого навчання; уміння конструювати та проектувати заняття із диференційованими завданнями; уміння творчо використовувати сучасні педагогічні технології та впроваджувати інноваційні методи у процес навчання; уміння реалізовувати й аналізувати власні творчі педагогічні здібності, відчувати задоволення від результату творчої навчально-пізнавальної діяльності студентів; досвід використання диференційованого навчання; здатність до творчого поєднання диференційованого та індивідуалізованого навчання; активна участь у неформальній освіті; сформоване критичне та творче мислення. На підставі визначених критеріїв охарактеризовано рівні готовності викладача навчального закладу до диференційованого навчання студентів: високий (творчий), достатній (адаптивний) та низький.

Результати формувального етапу експерименту підтвердили правомірність та ефективність запропонованих педагогічних умов та моделі підготовки викладача до диференційованого навчання студентів, що дає підстави стверджувати, що мета дослідження досягнута, визначені завдання виконані.

Отже, у роботі зроблено теоретичне узагальнення проблеми підготовки викладача до диференційованого навчання студентів та обґрунтовано новий підхід до її вирішення у навчальних закладах; апробовано педагогічні умови підготовки педагогів до диференційованого навчання студентів, удосконалено методичну систему підготовки викладачів, спрямовану на

підвищення рівня їхньої підготовленості до реалізації диференційованого навчання студентів економічних спеціальностей.

Достовірність результатів дослідження аргументована теоретико-методологічним обґрунтуванням його базових позицій; дотриманням вимог системного підходу; використанням методів, адекватних об'єктові, предмету, меті й завданням роботи; репрезентативністю вибірки учасників експериментальної роботи; упровадженням результатів експериментальної роботи у діяльність навчальних закладів.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів, пов'язаних з підготовкою викладача у системі освіти до диференційованого навчання студентів. Перспективи подальших наукових пошуків вбачаємо у підготовці керівників загальноосвітніх навчальних закладів до організації забезпечення диференційованого навчання в основній та профільній школі.

1. Блауберг И. В. *Становление и сущность системного подхода* / И. В. Блауберг, Э. Г. Юдин. – М.: Наука, 1973. – 271 с. 2. *Великий тлумачний словник сучасної української мови* / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2009. – 1736 с. 3. Гарбузенко Л. В. *Діяльнісний підхід у становленні майбутніх учителів образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва* / Л. В. Гарбузенко // *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. – 2010. – № 6 (193), Ч. II. – С. 23–28. 4. Гоцуляк К. *Підготовка вчителя у системі післядипломної освіти до диференційованого навчання молодших школярів* / К. Гоцуляк / *Дисертація (рукопис)*. – Хмельницький, 2016. – 270 с. 5. Клокар Н. *Андрогогічна модель підвищення кваліфікації педагогів на засадах диференційованого підходу* / Н. Клокар // *Післядипломна освіта в Україні*. – 2008. – № 2. – С. 23–28. 6. Коменский Я. А. *Избранные педагогические сочинения: в 2-х т.* / Я. А. Коменский. – М.: Педагогика, 1982. – Т. 1. – С. 130. 7. *Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nmu.ua/files/strateg_rozv_2012.pdf. 8. Юдин Э. Г. *Системный подход и принцип деятельности* / Э. Г. Юдин. – М.: Наука, 1978. – 276 с.